

**КОМПЛЕКС ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЯ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

Визначаються професійно-педагогічні вміння, необхідні для навчання майбутніх учителів англійської мови професійно орієнтованого аудіювання на заняттях з практики усного та писемного мовлення.

Відповідно до Рекомендацій Ради Європи, як основи для укладання Програми з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання) (2001), однією з цілей оволодіння студентами практичним курсом англійської мови є формування професійно-педагогічної компетенції. При цьому професійна компетенція визначається як володіння мовою та *вміннями* навчання мови інших, необхідними для впевнених та досвідчених дій в класі, і розвивається впродовж перших двох років навчання у вищому навчальному закладі (ВНЗ) на заняттях з практики усного та писемного мовлення шляхом виконання практичної діяльності (experiential activity) студентами та шляхом рефлексії цієї діяльності, під час якої студенти виконують ролі як учнів, так і майбутніх учителів [4:208].

Під *професійною аудитивною компетенцією* вчителя ІМ ми розуміємо сукупність знань, навичок та вмінь, сформованих у процесі навчання аудіювання (*аудитивна компетенція*); здатність учителя успішно виконувати професійну діяльність, що передбачає володіння професійними аудитивними вміннями (*методична компетенція*), які включають уміння організувати навчальну діяльність учнів та керувати процесом навчання аудіювання в різних сферах і ситуаціях професійно-педагогічного спілкування (*дидактичне мовлення*) [9:273]. Але слід наголосити, що ми не формуємо методичну компетенцію в чистому вигляді, оскільки для цього відводяться заняття з методики навчання іноземних мов (ІМ), а навчаємо студентів І-ІІ курсів професійно орієнтованого аудіювання на заняттях з практики усного та писемного мовлення, під час яких вони оволодівають певним рівнем професійної підготовки як початковою стадією професійної майстерності, яка стає основою для формування й розвитку професіоналізму.

Саме тому в нашій статті ми ставимо завдання визначити рівень професіоналізації та етап розвитку професійної компетенції на заняттях з практики усного та писемного мовлення на І-ІІ курсах навчання, і, як наслідок, виділити відповідні професійні вміння, необхідні для навчання аудіювання школярів та розвитку професійної аудитивної компетенції у студентів.

Оскільки будь-яке вміння проходить кілька етапів у своєму розвитку і вимагає систематичного і цілеспрямованого навчання і великої самостійної роботи з боку студентів на різних етапах формування, ми погоджуємося з виділеними К.І. Саломатовим п'ятьма етапами формування професійно-педагогічних умінь [8:7] та вважаємо, що під час навчання професійно орієнтованого аудіювання на заняттях з практики усного та писемного мовлення студентів І-ІІ курсів мають місце лише перший і другий, тому що починаючи з третього етапу, проводиться педагогічна практика як основа перенесення отриманих знань, сформованих навичок та вмінь в нові умови, які забезпечуються практичними заняттями з методики та згаданою педагогічною практикою. А на І-ІІ курсах навчання у ВНЗ на заняттях з практики усного та писемного мовлення ми використовуємо типові професійні ситуації та лише елементи ділової гри як умови реалізації поставленої мети. При цьому І етап характеризується ознайомленням студентів із загальними професійно-педагогічними вміннями, усвідомленням їх змісту, структури і значення в професійно-педагогічній діяльності в процесі вирішення завдань з навчання аудіювання; а ІІ етап – розвитком початкових вмінь на рівні копіюючих, недосконалих дій, переважно спостерігаючи та імітуючи дії викладача з навчання студентів аудіювання під час проведення фрагменту заняття з практики усного та писемного мовлення, метою якого є оволодіння цим видом мовленнєвої діяльності; оволодіння окремими конкретними діями, які застосовуються в типових професійно орієнтованих навчальних ситуаціях і є складовими більш складних дій.

Становлення і розвиток професійно-значущих умінь відбуваються у взаємодії з формуванням аудитивних іншомовних навичок та вмінь у студентів на заняттях з практики усного і писемного мовлення. Цей процес містить етап попереднього професійно орієнтованого навчання (І-ІІ і початок ІІІ курсів) і етап наступного професійно орієнтованого навчання (терміни К.І. Саломатова) [3:115]. Ми виділяємо *етап попереднього професійно орієнтованого навчання* як найефективніший період навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого навчання аудіювання.

Отже, згідно з тематикою нашого дослідження, пропонуємо виділити з базового професійного рівня (рівня грамотності) *попередній професійний рівень* (відповідно до етапу попереднього професійно орієнтованого навчання, виділеного К.І. Саломатовим), який передбачає оволодіння студентами І-ІІ курсів – майбутніми вчителями – необхідними початковими знаннями, навичками та вміннями (далі – професійно-педагогічними вміннями) з методики навчання учнів середніх навчальних закладів англійського аудіювання на заняттях з практики усного та писемного мовлення.

Враховуючи тенденцію безперервності і наступності освіти, з метою визначення тих конкретних вмінь аудіювання, які потрібно сформувати на І-ІІ курсах, та з метою визначення суті діяльності студентів І-ІІ курсів та учнів 10-12 класів нами було порівняно процеси навчання аудіювання у середніх і вищих навчальних закладах на основі чинних програм [5,6]. Критеріями порівняння виступали: послідовність навчання "школа – ВНЗ"; ви-

моги до рівня сформованості аудитивної компетенції; зміст мовного матеріалу; критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.

Оскільки 1) завдання навчального процесу в середньому та вищому навчальному закладах мають багато спільного; 2) провідною є комунікативна мета викладання ІМ в обох типах навчальних закладів; 3) мовний матеріал, що вивчається у ВЗО протягом перших двох років, є основою як шкільного, так і вузівського курсів, ми вважаємо, що студентам І-ІІ курсів – майбутнім учителям ІМ – простіше *виконувати* ролі "учнів", виділяти труднощі оволодіння аудитивними навичками і вміннями та оцінювати доцільність використання обраних або запропонованих викладачем методів та прийомів навчання аудіювання в ролі "вчителів" у процесі професійно орієнтованого навчання цього виду мовленнєвої діяльності.

Аналіз Програми з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання) (2001) і Програми для загальноосвітніх закладів/Англійська мова 2-12-ті класи (2001) щодо вимог володіння студентами І-ІІ курсів і учнями 11-12 класів аудитивною мовленнєвою компетенцією дозволив нам виділити спільні аудитивні вміння, яких потрібно навчати студентів на заняттях з практики усного та писемного мовлення як основи формування та розвитку аудитивної компетенції і подальшого визначення професійно-педагогічних умінь навчання аудіювання.

Аналіз низки джерел з питань визначення професійних умінь вчителів ІМ дозволив нам зробити висновок про те, що не існує єдиної думки щодо їх кількості та доцільності формування на певних етапах навчання у ВНЗ. Це наводить нас на думку про можливість виокремлення та обмеження кількості професійних умінь до загальних професійно-педагогічних умінь початкового етапу навчання у ВНЗ, які відповідають етапу попереднього професійно орієнтованого навчання. З цією метою нами було проаналізовано низку джерел з питань виділення професійних умінь на початковому етапі навчання у ВНЗ в процесі навчання різних видів мовленнєвої діяльності, якими займалися численні дослідники (Корнілова Л.Ф. 1973; Дєєва І.М., Горбунова Т.П. 1977; Зикова Н.Н. 1977; Куренкова Т.П. 1981; Исхакова Ф.С. 1982; Саломатов К.І. 1985; Натальїна С.А. 1989; Будько А.Ф., Леонтьєва Т.П. 1991; Бігич О.Б. 2002; Пасов Ю.І. 2002 та інші).

Підсумовуючи та узагальнюючи отримані дані і враховуючи специфіку нашого дослідження, ми вважаємо, що на заняттях з практики усного та писемного мовлення на І-ІІ курсах ВНЗ у студентів (майбутніх учителів) слід розвивати *комунікативні, організаторські, конструктивні та гностичні* вміння як основу етапу попереднього професійно орієнтованого навчання. До комунікативних умінь відносяться аудитивні вміння, визначені нами вище.

Основами професійно-педагогічних умінь є професійні функції вчителя, визначені згідно з кваліфікаційною характеристикою вчителя ІМ і представлені в посібнику "Виробничі функції, типові завдання діяльності та вміння учителя іноземної мови (спеціаліста)", розробленому колективом авторів під керівництвом С.Ю. Ніколасової, і передбачають володіння вчителем ІМ освітньо-кваліфікаційного рівня "спеціаліст" здатністю виконувати певні виробничі функції та типові для цих функцій завдання діяльності [1:11]. Серед зазначених ми спробували виділити педагогічні функції, необхідні для навчання професійно орієнтованого аудіювання (комунікативно-навчальна, гностична, конструктивно-плануюча, організаторська).

Професійно-педагогічні вміння студента починають створюватися підсвідомо в результаті його взаємодії з викладачем на заняттях з практики усного та писемного мовлення (точніше фрагменту заняття з навчання аудіювання) і його наслідування, під час яких здійснюється осмислення прийомів і способів навчання аудіювання, що використовуються викладачем [2:41]. Певний набір фраз і засобів виразу в мовленні вчителя, необхідних для здійснення дидактичної форми спілкування ІМ, вимагає спеціального тренування і уваги в процесі навчання і може бути виділений в особливий комунікативно-дидактичний вид мовлення – дидактичне (термін К.І. Саломатова) чи навчаюче мовлення (термін Н.Н. Зикової) [7:106; 4:29].

Під навчаючим ("дидактичним") мовленням – мовленнєвою діяльністю вчителя ІМ – ми, інтерпретуючи слова Н.Н. Зикової, розуміємо реалізацію всієї складності розумових дій, спрямованих на спонтанне вирішення завдань, що визначаються ситуаціями взаємодії вчителя та учнів у процесі навчання аудіювання, безпосередня реакція засобами іноземної мови на планомірні чи раптово виникаючі зміни ситуацій навчального процесу [4:29]; сукупність мовних засобів вираження і їх функціональні характеристики, які проявляються в *дидактичній* формі спілкування цією мовою [7:106].

Ми вважаємо, що наприкінці циклу занять з навчання професійно орієнтованого аудіювання студенти І-ІІ курсів ВНЗ повинні володіти такими професійно-педагогічними вміннями, якими повинен оволодіти майбутній учитель ІМ в процесі професійно орієнтованого навчання аудіювання, коли він буде спостерігати і здійснювати навчальний методичний аналіз діяльності іншого студента, виконуючого роль учителя ІМ в *проблемній ситуації* або під час виконання елементів *професійно орієнтованої ділової гри*: аналізувати діяльність викладача щодо реалізації цілей фрагменту заняття з навчання аудіювання; аналізувати способи реалізації основних методичних принципів навчання аудіювання; спостерігати фрагмент заняття і визначати його основні етапи та задачі навчання аудіювання; спостерігати і узагальнювати прийоми активізації навчальної діяльності студентів; аналізувати і оцінювати ефективність використання викладачем допоміжних засобів навчання цього виду мовленнєвої діяльності; аналізувати мовленнєву діяльність викладача на занятті з практики усного і писемного мовлення; аналізувати рівень володіння студентами аудитивними навичками; визначати труднощі оволодіння студентами аудитивною іншомовною діяльністю/компетенцією та інше.

Таким чином, в нашій статті ми визначили, що на І-ІІ курсах навчання у ВНЗ майбутні вчителі ІМ оволодівають початковим рівнем професійної компетенції з навчання аудіювання етапу попереднього професійно орієнтованого навчання. Це дало нам змогу виявити перелік професійно-педагогічних умінь навчання аудіювання,

необхідних для подальшого створення відповідної системи вправ для навчання професійно орієнтованого аудіювання на заняттях з практики усного та писемного мовлення та виділення методичної термінології, професійних зворотів для формулювання цільових установок тощо.

1. Виробничі функції, типові задачі діяльності та вміння учителя іноземної мови (спеціаліста) / Колектив авторів під керівництвом С.Ю. Ніколаєвої // Бібліотечка журналу "Іноземні мови". – Вип. 4. – К.: Ленвіт, 1999. – 96 с.
2. Гез Н.И., Ферстер У. Актуальные проблемы профессиональной подготовки учителей немецкого языка // Иностр. яз. в школе. – 1981. – №4. – С. 40-45.
3. Горб Г.А. Об использовании материалов школьных комплексов на занятиях по практике языка на 3 курсе языкового вуза // Проблемы профессионально-педагогической направленности в преподавании иностранного языка как специальности: Межвуз. сб. науч. трудов. – Горький: ГГПИ, 1985. – С. 115-119.
4. Зыкова Н.Н. Некоторые пути совершенствования языковой подготовки учителя // Профессионально-педагогическая направленность обучения иностранным языкам в вузе. Респ. сб. – Горький, 1977. – Вып. 2. – С. 24-35.
5. Програма з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання): Проект/Колектив авт.: С.Ю.Ніколаєва, М.І.Соловей (керівники), Ю.В.Головач та ін.; Київ. держ. лінгв. ун-т та ін. – 2001. – 246 с.
6. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Англійська мова. 2-12-ті класи // Англійська мова та культура: Тижневик для вчителів та всіх, хто вивчає мову. – 2001. – №29-30 (78-79). – 39 с.
7. Саломатов К.И. О целях и задачах практического курса иностранного языка в педагогическом вузе // Вопросы методики преподавания иностранных языков в специальном вузе (младшие курсы): Сб. статей. – Горький, 1973. – Вып. 56. – С. 103-111.
8. Саломатов К.И. Психологическая характеристика методических умений в учебной работе учителя иностранного языка и условия их формирования // Проблемы профессионально-педагогической направленности в преподавании иностранного языка как специальности: Межвуз. сб. науч. трудов. – Горький: ГГПИ, 1985. – С. 3-12.
9. Савицька Т.В. Дидактичні передумови формування у майбутніх учителів іншомовної аудитивної компетенції // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Педагогіка та психологія. – 2002. – Вип. 5. – С. 273-279.

Матеріал надійшов до редакції 26.09.03 р.

Савицькая Т.В. Комплекс профессиональных умений обучения аудированию будущих учителей иностранных языков.

Определяются профессионально-педагогические умения, необходимые для обучения будущих учителей английского языка профессионально направленному аудированию на занятиях по практике устной и письменной речи.

Savitska T.V. Complex of professional skills for teaching listening comprehension for specific purposes to future foreign language teachers.

The number of professional skills, necessary for teaching listening comprehension for specific purposes to future English teachers at English lessons, is defined.